

Nowe media a norma frazeologiczna

Katarzyna Kłosińska
Uniwersytet Warszawski

Zmienność frazeologii

- ▶ Innowacje [Bąba 1989], także zamierzone [Majkowska 1980]
- ▶ Powstawanie nowych jednostek:
 - ▶ *wywinąć się od czegoś psim swędem, zbyć kogoś psim swędem → psim swędem*
 - ▶ *Lepszy łut szczęścia niż funt rozumu → łut szczęścia*

Norma językowa

- ▶ **zbiór tych elementów systemu językowego**, a więc zasób wyrazów, ich form i połączeń oraz inwentarz sposobów tworzenia, łączenia, wymawiania i zapisywania wszelkich środków językowych, które **są w pewnym okresie uznane przez jakąś społeczność** (najczęściej przez całe społeczeństwo, a przede wszystkim przez jego warstwy wykształcone) **za wzorcowe, poprawne, albo co najmniej dopuszczalne** [Markowski (red.) 1999: 1701]

Logosfera

1. teksty drukowane
2. piśmienność
3. słowo jako podstawowy nośnik przekazu
4. linearność przekazu i odbioru
5. koherencja (dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych) w obserwacji świata
6. ciągłość przekazu, panchronia

Ikonosfera

1. hipertekst
2. wtórna oralność
3. obraz jako podstawowy nośnik przekazu
4. fragmentaryczność przekazu i odbioru
5. przypadkowość w obserwacji świata
6. nastawienie na „tu i teraz”

Homeostaza

- ▶ społeczność oralna żyje w swojej teraźniejszości, zachowując **równowagę albo homeostazę przez pozbywanie się wspomnień, które przestały mieć znaczenie dla teraźniejszości** [Ong 2011: 89].

Współczesna rzeczywistość komunikacyjna

- ▶ Brak granic między:
 - ▶ prywatnością a oficjalnością
 - ▶ użytkowością a artystycznością
 - ▶ nadawczością a odbiorczością

Dziś każde zachowanie społeczne [...] może iść „w poprzek” ustalonych norm, reguł, zasad. Członkom współczesnego, nowoczesnego społeczeństwa nieustannie przychodzi się mierzyć z nowymi sytuacjami, ponieważ stare układy podlegają rozchwianiu, a **siła organizacji maleje na korzyść zachowań niestandardowych, indywidualnie interpretowanych** [Skudrzyk 2005: 20].

Nowe warunki oceny innowacji frazeologicznych

1. polifunkcyjność komunikacyjna, rola neoplemion, otwartość hipertekstu
2. nastawienie na „tu i teraz”, homeostaza, apanchroniczność
3. ludyczność i przypadkowość jako ważne kategorie organizujące zachowania językowe
4. myślenie w kategoriach siatki frazeologicznej

Polifunkcyjność komunikacyjna

- ▶ nadawca = odbiorca → prywatność = oficjalność → zwyczajność = autorytet kulturowy

- ▶ LIST do RADY JĘZYKA POLSKIEGO (przykład jeden z wielu):

Witam już niebawem urodzi się nam córka,

Bardzo chcemy żeby nazywała się Tola,

Wiem że to imię pochodzi od Anatoli

Ale dużo czytałam i wiem że już w 2015r

W samej Warszawie było ochrzczonych 15 dziewczynek o tym właśnie imieniu.Tola

Proszę dać mi znać czy nie będzie problemu z ochrzczeniem mojego dziecka, ponieważ mieszkam w Anglii i jak przyjadę na kilka tyg do polski by ochrzcić bobaska żebym nie miała problemów i nie musiała zmieniać imienia, dziękuje i bede bardzo wdzięczna za odpowiedz :)

Pozdrawiam X.Y.

Nastawienie na „tu i teraz”

- ▶ Projektowany przez tę odmianę kultury typ zbiorowości odbiorców ma **charakter socjologicznie synchroniczny**, ginie w nim zatem obligacja do przekazywania wartości pomiędzy generacjami. Ów brak nachylenia ku przeszłości i przyszłości może skutkować kształtowaniem niepełnych wzorów uczestnictwa, **marginalizujących istotną w procesie „odtworzenia kultury” wolę dziedziczenia** [Kaniewski 2007: 6]

Ludyczność

- ▶ Nastawienie na „tu i teraz” → mniejsza rola tradycji, obniżanie się poczucia normy jako zobowiązania moralnego → nastawienie na ludyczność i funkcjonalność.
- ▶ Ludyczność – widoczna w wielu obszarach używania języka (np. reinterpretacje słowotwórcze)

Przypadkowość

- ▶ *Homo sapiens* [...] zawdzięcza swą świadomość i niemal wszystko w rozwoju myślenia – zdolności do abstrahowania. [...] cała wiedza gatunku *homo sapiens* rozwija się w sferze *mundus intelligibilis* (sferze koncepcyjnej, idei, myśli), która w żaden sposób nie jest *mundus sensibilis* (światem postrzeganym przez zmysły). Sedno w tym, że telewizja odwraca proces rozwoju od zmysłowości ku inteligencji, kieruje nas na powrót do *ictu oculi*, do czystego, prostego widzenia. Telewizja wytwarza obrazy i niszczy idee; tym samym **osłabia naszą zdolność myślenia abstrakcyjnego i wraz z nią całą naszą zdolność rozumienia** [Sartori 2007: 26–27].

Czynniki społeczne i kulturowe

Ekonomia, funkcjonalność w używaniu
języka

Przypadkowość myślenia

Trudność zachowania
frazeologizmu w
postaci kanonicznej

Polifunkcyjność komunikacyjna

Otwartość hipertekstu

Koń by się uśmieiał

- ▶ ... można zrobić tak, że się koń uśmieje
- ▶ Nawet koń się uśmieiał
- ▶ ...mój koń się uśmieiał

[Andrejewicz 2015: 48]

Głową muru nie przebijesz walić głową w mur

Formy kanoniczne:

- ▶ SJPD: *łłuc, walić głową w mur*
- ▶ ISJP: *walić, łłuc, bić głową w mur*
- ▶ USJP: *Bić, pot. łłuc, walić głową, posp. łbem w mur, o mur*
‘walczyć, zmagać się z trudnościami nie do pokonania’
- ▶ SJPD, ISJP, USJP: *Głową muru nie przebijesz ‘trudności,*
które chcemy przezwyciężyć, są zbyt duże, by je pokonać’

Przekształcenia tych jednostek

- ▶ **Innowacje proste** (tylko wymieniająca, tylko rozwijająca, tylko regulująca itd.):
 - ▶ Niemożność **przebicia głową muru** skłaniała ludzi do ucieczki.
 - ▶ Kończę pisać w tym temacie bo to jest **jak walenie głową o mur**.
 - ▶ Nie warto **walić głową o prawicowy mur**. Oni wiedzą lepiej.
 - ▶ [...] od kilku lat **bije głową w mur biurokracji** próbując zalegalizować przydomową produkcję samogonu.

Przekształcenia tych jednostek

- ▶ **Innowacje złożone** (np. rozwijająca + rozszerzająca, wymieniająca + rozwijająca itp.)
 - ▶ Po powrocie do Polski napisał pracę doktorską i ciągle miał nadzieję, że namówi polityków do reform. Po roku **walenia głową w betonowy mur** wyleczył się z tej nadziei.
 - ▶ Nie czułam konieczności [...] **przebijania głową muru**, nie było rywalizacji, tylko współpraca.

Przekształcenia tych jednostek

▶ Parafrazy

- ▶ [...] gdy wydawało się, że gorset ustrojowy jest za ciasny, a **głową muru nie da się przebić**, Gierek z Ziętkiem wpadli na znakomity pomysł [...]
- ▶ Jak jedni **głową próbują przebić mur**, drudzy już myślą, co będą robić, gdy durnie tłukąc łbami zrobią wyłom.
- ▶ **Jak przebić głową mur?** Był opozycjonistą i prezydentem dwóch państw – Czechosłowacji i Czech. Potrafił zaprzyjaźniać się z politycznymi przeciwnikami i złamać zakaz palenia na Kremlu i w Białym Domu. Vaclav Havel wciąż jest autorytetem moralnym, choć potrafi wywołać kontrowersje.

Przekształcenia tych jednostek

▶ **Parafrazy – cd.**

- ▶ Dobrze, że niedługo umrzemy, bo praw tego dzisiejszego świata też byśmy nie mogli zaakceptować i **tłuklibyśmy głowami o wszystkie mury.**
- ▶ Może to nieładnie, ale ja złożyłam taką przysięgę i jej dotrzymać muszę, choćbym miała **głową mur zburzyć.**
- ▶ [...] każdy rząd w Niemczech, który chciałby "**przebić głową mur**" i, reformując kraj, dopuściłby do konfliktów socjalnych à la americaine, przegrałby wybory.
- ▶ Może pan ma słuszność – po krótkim namyśle odpowiedział Korczyński. – Praca nieszczęściem nie jest; idzie tylko o grunt, na którym człowiek pracuje, i o... skutki. Jeżeli co krok **głową o mur uderzać się musisz** i myśleć, że wszystko, cokolwiek byś zrobił... diabła zda się... [*Nad Niemnem*]

Przekształcenia tych jednostek

▶ **Parafrazy – cd.**

- ▶ porozumieć się z nim to jak **rozwalić głową mur**
- ▶ Niedawno koncerny zagraniczne środków piorących, które wprowadziły zachodni standard do polskich fabryk, tak łapczywie windowały ceny proszków, aż **walnęły głową w mur popytu**
- ▶ Ja się po polsku modlam, spowiadam i godom, a u Niemca żyjąc dobrze się mam, za to bez powodu nie będę się stawiał. Jest Niemiec, jestem i ja Niemiec, będzie Polska, bydam i ja Polakiem. **Nie myślę głową muru rozbijać.**

Siatka frazeologiczna

- ▶ Element siatki frazeologicznej – derywat istniejącego frazeologizmu mający z nim wspólne jądro motywujące sens globalny, obudowane elementami leksykalnymi pozwalającymi, także dzięki nadanej mu formie gramatycznej, być nośnikiem znaczenia odpowiadającego aktualnej potrzebie komunikacyjnej.

Frazeologia nadawcy (Chlebda)

- ▶ [Frazeologia nadawcy zajmuje się] takim frazeologicznym paradygmatem badawczym, którego centrum tworzy człowiek zwracający się do kogoś w jakiejś sytuacji z pewną intencją i w określonym celu [Chlebda 2001: 53]
- ▶ Istotne kategorie:
 - ▶ warunki aktu komunikacji
 - ▶ związek mówienia z działaniem
 - ▶ odtwarzalność jednostki „w danej sytuacji” [Chlebda 2003: 44]

Andrejewicz

- ▶ I jak traktować te wystąpienia: jak błędy, jak grę językową? A jeśli są częste, tak częste, że można wnioskować, iż „polska społeczność językowa uznaje je za normę”? **Ignorowanie uzusu prowadziłoby do sytuacji, w której byłby opisywany jakiś zakładany, a nie faktyczny zasób frazeologiczny języka polskiego.** Na pewno tych wszystkich zmian nie da się ani opisać za pomocą pojęcia wariantu, ani odrzucić przez uznanie ich za błędne. **Stanowią po prostu inny sposób posługiwania się frazeologizmem.** Czy zatem to koniec związków frazeologicznych jako jednostek o ustalonej formie i leksyce? [Andrejewicz 2015: 49–50].
-

HIPOTEZY

1. **Norma językowa – zbiór norm neoplemiennych** (norm grup mających inne systemy wartości niż ogół; grup, dla których celem komunikacji jest „bycie razem bez celu” [Maffesoli 2008], **usytuowanych wokół inwariantu normatywnego, wraz z tym inwariantem.**
2. **Zasób frazeologiczny** = zbiór siatek frazeologizmów, nie zaś poszczególnych jednostek.

